

Αλέξανδρος Κατσιγιάννης

Με αφορμή μερικούς αγγλικούς στίχους της *Ερωφίλης* του 1870: ο E. M. Geldart και η μελέτη του *The Modern Greek Language and its Relation to Ancient Greek*

ABSTRACT

The mapping of Modern Greek literary production in the 19th century was a first-class opportunity for European scholars, from Byron to William Martin Leake and from Claude Fauriel to Émile Legrand, to elaborate on the Modern Greek Identity being shaped at the time. In this essay I will bring to light the unknown work of Edmund Martin Geldart, an English Unitarian minister and teacher Oxford, *The Modern Greek Language in its Relation to Ancient Greek* (Oxford 1870). In this interesting work, among many other texts, E. M. Geldart translated parts of *Erophile* and a few verses of *Erotokritos*. Firstly, I will try to integrate Geldart's work in the long tradition of such works in English, beginning with Byron's "Appendix" to *Childe Harold*. Secondly, I will elaborate particularly on the chapter "Modern Greek Literature" (pp. 138-177), where Geldart presents his own efforts towards the historization of Modern Greek Literature. It is of no small importance to note that Geldart visited Athens in 1867 and worked as a teacher until May 1868, when he left. Finally, I will focus on his translating effort, which is extremely interesting, since it is in verse and of the utmost grace and consistency. Therefore, this essay will elaborate on the transfer of Cretan Literature to the English-speaking world by means of "teaching manuals" and occasional translation efforts during the 19th century.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Κρητική Λογοτεχνία, Ερωφίλη, Μετάφραση, Βικτωριανή Αγγλία, Ιστορία Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Τον Ιούνιο του 1897 ο Πλάτων Δρακούλης έδωσε τρεις διαλέξεις στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης με θέμα τη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία, οι οποίες εκδόθηκαν τον ίδιο χρόνο. Ο Ιθακήσιος σοσιαλιστής διανοούμενος είχε ήδη θητεύσει για επτά χρόνια (1887-1894) ως καθηγητής ελληνικών στο ίδιο πανεπιστήμιο και το 1897 είχε επιστρέψει με ένα πανοραμικό σχέδιασμα ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας στις αποσκευές του. Ο Δρακούλης μέσω των τριών διαλέξεων είχε στόχο να συστήσει στο αγγλικό και το αγγλόφωνο κοινό μια σύντομη ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας, αλλά και της γλώσσας: την εποχή εκείνη ο λόγος για την πρώτη προϋπέθετε τον λόγο για τη δεύτερη. Η σημασία των διαλέξεων αυτών έχει επισημανθεί (Παπαθεοδώρου 2005, 7). Στο εισαγωγικό σημείωμα της έκδοσης οι ομιλίες χαρακτηρίζονται από τον ίδιο τον συντάκτη ως «ένα χρήσιμο βιβλιαράκι που δίνει μια γενική ιδέα για την κατάσταση και τη φύση της σύγχρονης ελληνικής»¹ (Drakoules 1897,

¹ Δικές μου οι όποιες αποδόσεις από τα αγγλικά.

«Prefatory Note»), και είναι ενδεικτικές της ανάγκης Ελλήνων και Ευρωπαίων να διερευνήσουν την ιστορία της νεοελληνικής γλώσσας σε συνάρτηση με τη λογοτεχνική της αποτύπωση (Drakoules 1897, 2).

Μια πανοραμική περιοδολόγηση, όπως αυτή του Δρακούλη, έχει κυρίως γνωστοποιητικό χαρακτήρα, επομένως η επιστημονικότητα και η αναλυτική ματιά υποχωρούν χάριν της πύκνωσης και της σύνθεσης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η εργασία δεν έχει ενδιαφέρον. Η αφηγηματική κατασκευή του Δρακούλη μπορεί να μην εκπλήσσει στο σύνολό της, ωστόσο καταδεικνύει την ανάγκη για επαναπραγμάτευση της ιστοριογράφησης της νεοελληνικής λογοτεχνίας μετά από την ελλιπή προσπάθεια του Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή (Rangabé 1877), η οποία ξεσήκωσε αρκετές αντιδράσεις.² Η αφήγηση αρθρώνεται σε τρεις περιόδους: «Η πτώση της Ρώμης ή βυζαντινή περίοδος» (Drakoules 1897, 1-19), «Η πτώση της Κωνσταντινούπολης ή τουρκική περίοδος» (Drakoules 1897, 20-41) και «Η Γαλλική Επανάσταση ή νεοελληνική περίοδος» (Drakoules 1897, 42-70). Όπως συνηθιζόταν σε τέτοιες εργασίες, η περιοδολόγηση ξεκινά από τον Πτωχοπρόδρομο, τα δημοτικά τραγούδια και την κρητική ποίηση, προχωρά στον Αθανάσιο Χριστόπουλο και τον Διονύσιο Σολωμό, και από εκεί καταλήγει στον Αλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβή, τον Αχιλλέα Παράσχο, αλλά και τους ποιητές Γεώργιο Βιζυηνό (ο Δρακούλης δεν αναφέρεται στο πεζογραφικό του έργο) και Γεώργιο Σουρή.

Όπως είχαν πραγματοποιηθεί αντίστοιχες προσπάθειες ήδη από τη δεκαετία του 1870 για γνωστοποίηση της ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο γαλλικό ή το γερμανικό κοινό,³ έτσι και ο Δρακούλης στόχευε στο αγγλόφωνο κοινό. Καθώς πρόκειται για διαλέξεις, τα αποσπάσματα από τα ελληνικά λογοτεχνικά έργα έπρεπε να είναι μεταφρασμένα. Οι δημοφιλείς μελέτες του Άγγλου λοχαγού William Martin Leake (1814) και του Αμερικανού C. C. Felton (1856), παρ' όλο που περιείχαν πολύτιμες σημειώσεις και σχόλια, δεν παρέδιδαν τα ελληνικά αποσπάσματα μεταφρασμένα με ελάχιστες εξαιρέσεις (Leake 1814, 120-121, 126, 144-150). Επομένως, ο Δρακούλης στρέφεται σε λιγότερο γνωστές περιπτώσεις Άγγλων σύγχρονών του, οι οποίοι είχαν προβεί σε μεταφραστικές απόπειρες των νεοελληνικών έργων που παρουσίαζε.

Τα μεταφρασμένα αποσπάσματα παρουσιάζουν ενδιαφέρον, καθώς μέσω αυτών διαγράφεται ένα δίκτυο ελασσόνων Άγγλων νεοελληνιστών, οι οποίοι (και κυρίως, οι οποίες) στα τέλη του 19ου αιώνα είχαν καταπιαστεί με τη μετάφραση, αλλά και την κριτική αποτίμηση της παλαιότερης και σύγχρονης νεοελληνικής λογοτεχνίας. Στις διαλέξεις του Δρακούλη περιέχονται μεταφρασμένα αποσπάσματα του *Βέλθανδρου και Χρυσάντζας*, της *Ερωφίλης*, του *Ερωτόκριτου* και του Σολωμού, καθώς και ένα ποίημα του Βιζυηνού, η «Εαρινή Εσπερία». Τα αποσπάσματα από τα έργα του Κορνάρου και του Χορτάτση είναι μεταφρασμένα από κάποιον Edmund Martin Geldart, ο Σολωμός από μια κυρία McPherson και ο Βιζυηνός από την Elisabeth Mayhew Edmonds, η οποία μόλις τελευταία μάς έχει παρουσιαστεί με τρόπο ολοκληρωμένο από τη Semele Assinder (2012) και τη Γεωργία Γκότση (2014, 327-342· 2015, 23-60· 2017, 7-13). Άγνωστα ονόματα ως επί το πλείστον, τα οποία σταδιακά μάς γνωστοποιούνται

² Βλ., ενδεικτικά, Legrand (1877) και Δε Βιάζης (1911, 236-244· 1912, 14-16).

³ Βλ. Nicolai (1876), Rangabé (1877), Rangabé-Sanders (1882).

και διαγράφουν ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον πολιτισμικό δίκτυο, όσον αφορά την πρόσληψη της νεοελληνικής λογοτεχνίας στη βικτωριανή Αγγλία.⁴

Φαίνεται ότι τη δεκαετία του 1880 ένα αρκετά συγκροτημένο βρετανικό φιλελληνικό δίκτυο έχει σχηματιστεί, το οποίο αντλεί τη δυναμική του από το Ανατολικό Ζήτημα, ενώ παράλληλα δύναται να επιδείξει, εμμέσως και ασθενώς, και πολιτικό πρόσωπο, ιδιαίτερα όταν επικεντρώνει τα ενδιαφέροντά του στη λογοτεχνία και τις τέχνες. Εντούτοις, η αυτονόμηση αυτή είναι εξαιρετικά λεπτή, καθώς πολλές φορές ο λόγος περί λογοτεχνίας είναι ταυτόχρονα και λόγος περί πολιτικής, όπως θα δούμε και με την περίπτωση του Geldart παρακάτω. Οι πολιτισμικές απολήξεις της όψιμης αυτής φιλελληνικής διάθεσης στην Αγγλία παίρνουν σάρκα και οστά με την ίδρυση του *Συλλόγου για την προώθηση των Ελληνικών Σπουδών* (*Society for the promotion of Hellenic Studies*) το 1879, κατά το πρότυπο της γνωστής *Association pour l'encouragement des études grecques en France*, η οποία είχε ιδρυθεί περίπου μια δεκαετία πριν στο Παρίσι. Η αγγλική *Society* ναι μεν ιδρύθηκε κατά το πρότυπο της γαλλικής *Association* αλλά με μια ουσιαστική διαφορά: το κίνητρο της ίδρυσής της δεν ήταν πολιτικό (Χριστοπούλου 2012, 204-205), κι αυτό γίνεται εμφανές από την ύλη του περιοδικού της εταιρείας *Journal of Hellenic Studies* (ο πρώτος τόμος εκδόθηκε το 1880), η οποία είναι ξεκάθαρα ακαδημαϊκή και επικεντρώνεται κυρίως σε αρχαιολογικά ζητήματα.⁵ Για άλλη μια φορά οι αρχαιότητες ήταν το ποθούμενο και όχι ο νεοελληνικός πολιτισμός.

Επιφανή μέλη της αγγλικής εταιρείας υπήρξαν ο Ιωάννης Γεννάδιος, ο Δημήτριος Βικέλας, ο Στέφανος Κουμανούδης, ο Α. Ρ. Ραγκαβής, ο Oscar Wilde, Άγγλοι ακαδημαϊκοί (Χριστοπούλου 2012, 205, Γκότση 2016, 99-100), καθώς και οι προαναφερθέντες Geldart και Edmonds, οι οποίοι βεβαίως δεν εμπίπτουν στη λίστα των «επιφανών» μελών. Όπως και να έχει, η συσπείρωση αυτή προς ανάδειξη και γνωστοποίηση της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο αγγλόφωνο κοινό κεφαλαιοποιούσε προγενέστερες εργασίες παρόμοιας κατεύθυνσης. Ήδη από τον Byron και το παράρτημά του στο *Childe Harold's Pilgrimage* (1812, 267-300), τον Hobhouse στα περιηγητικά του (1825, 540-583), έως τον Leake και τον Αμερικανό Felton που αναφέρθηκαν παραπάνω –για να μείνουμε στους κυριότερους–, η τάση για χαρτογράφηση του νεοελληνικού πολιτισμού ήταν εκδηλωμένη. Ωστόσο, στα τέλη του 19ου αιώνα το όψιμο αυτό φιλελληνικό ρεύμα στο οποίο επικεντρωνόμαστε εδώ εξέφραζε προφανώς νέα αιτήματα και ανταποκρινόταν περισσότερο στην ανάδειξη της πιο πρόσφατης νεοελληνικής λογοτεχνικής παραγωγής, χωρίς να λείπουν και τα πολιτικά συμφραζόμενα (Roessel 2002, 132-133).

Το έμπρακτο ενδιαφέρον για τη νεοελληνική λογοτεχνία εκφράστηκε μέσω δυο οδών: μεταφράσεων ελληνικών ποιημάτων και πεζών, ιδιαίτερα της δεκαετίας 1880-1890, με την

⁴ Για το ζήτημα αυτό, βλ. Assinder (2012 *passim*) και Γκότση (2016, 95-116).

⁵ Οι στόχοι της εταιρείας και του περιοδικού περιγράφονται στον πρώτο τόμο του περιοδικού ως εξής: «1. To advance the study of Greek language, literature, and art, and to illustrate the history of the Greek race in the ancient, Byzantine, and Neo-Hellenic periods, by the publication of memoirs and unedited documents or monuments in a Journal to be issued periodically. 2. To collect drawings, fac-similes, transcripts, plans, and photographs of Greek inscriptions, MSS, works of art, ancient sites and remains, and with this view to invite travelers to communicate to the Society notes or sketches of archaeological and topographical interest. 3. To organize means by which members of the Society may have increased facilities for visiting ancient sites and pursuing archaeological researches in countries which, at any time, have been the sites of Hellenic civilization» ([Ανυπόγραφο] 1880, ix).

Edmonds να αποτελεί μια εξαιρετικά δραστήρια μεταφράστρια, και δοκιμακού/κριτικού λόγου –κυρίως σε εφημερίδες και περιοδικά της εποχής–, ο οποίος αφορούσε λογοτεχνικά έργα, θέματα λογοτεχνικής ιστορίας και ενίοτε επιχειρούσε μια ευρύτερη σύνθεση δεδομένων (Γκότση 2016, 95-116). Οι πράξεις αυτές εκκινούσαν από το σταθερό αίτημα του «Ευρωπαίου» σε σχέση με τον «Άλλον», τον 19ο αιώνα: τη διερεύνηση της νεοελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας. Κάτι τέτοιο πραγματοποιείτο κατά τη συνήθεια της εποχής, είτε με τα παραδοσιακά ερμηνευτικά δεκανίκια της αρχαιότητας είτε με αυτά της νεότευκτης επιστήμης της λαογραφίας. Ενώ από το 1870 περίπου και μετά, όπως είδαμε, πυκνώνουν και οι προσπάθειες ιστοριογράφησης της νεοελληνικής λογοτεχνίας από Έλληνες και Ευρωπαίους, οι οποίες επίσης είχαν να κάνουν με τη διερεύνηση της νεοελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας.

*

Τους δρόμους της μετάφρασης, αλλά και του δοκιμακού λόγου, στο πλαίσιο της αξιοποίησης συγχρονικών κριτηρίων για τη μελέτη της νεοελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας περπάτησε με επιτυχία ο πολυσχιδής καθηγητής ελληνικών, συνίτης ιερέας και σοσιαλιστής διανοούμενος Edmund Martin Geldart (1844-1885). Γεννημένος στο Norwich της δυτικής Αγγλίας, σπούδασε στο Manchester Grammar School και στο Saint Paul School και το 1863 εισήχθη με υποτροφία στο Balliol College, από όπου αποφοίτησε το 1867 (Sutton 1890, 111-112). Ο κοντινός του φίλος Gerard Manley Hopkins, ένας από τους επιφανέστερους Βρετανούς ποιητές της βικτωριανής περιόδου, δεν τον περιγράφει και με τον κολακευτικότερο τρόπο: «Τα γκρι γουρλωτά του μάτια με το φοβισμένο και καχύποπτο βλέμμα, λες και κάποιος θα τον χτυπούσε από πίσω, με βάδισμα ανατριχιαστικό και ένα πρόσωπο λες και κάποιος το είχε τσιμπήσει σε τυχαία σημεία, στην πραγματικότητα πλήρως καταβεβλημένος από τη φρικαλεότητά του» (Storey 1992, 147). Για λόγους υγείας, που γίνονται εμφανείς και στο παραπάνω απόσπασμα, ο Geldart ταξίδεψε στα τέλη του 1867 στην Αθήνα, όπου έμεινε ως τις 28 Μαΐου του 1868. Για να βιοποριστεί δίδασκε αγγλικά και γερμανικά σε Έλληνες,⁶ ενώ το πάθος του για τα ελληνικά καλλιεργήθηκε ακόμα πιο πολύ και οι γνώσεις του για τη νεοελληνική λογοτεχνία (παλαιότερη και σύγχρονη) πλουτίστηκε (Tradleg 1882, 216-221).

Επιστρέφοντας στην Αγγλία από την Αθήνα, ο Geldart ξεκίνησε να διδάσκει ελληνικά στο Manchester Grammar School, να συγγράφει πραγματείες για τη νεοελληνική γλώσσα και τη λογοτεχνία, να ασκεί ιερατικά καθήκοντα (είχε ασπαστεί τον ουνιτισμό), να μελετάει και να μεταφράζει σοσιαλιστικά έργα αρθρογραφώντας σε βραχύβια σοσιαλιστικά έντυπα κι εφημερίδες της εποχής. Οι αυτοτελείς εκδομένες νεοελληνικές μελέτες του είναι οι εξής: *The Modern Greek language in its relation to Ancient Greek* (1870), *Simplified Grammar of Modern Greek* (1883), *A Guide to Modern Greek* (1883) και *Folk-Lore of Modern Greece. The tales of the people* (1884). Δέκα Απριλίου του 1885 χάνονται τα ίχνη του στον διάπλου Newhaven-Dieppe στη Μάγχη. Εικάζεται ότι αυτοκτόνησε (Storey 1992, 147).

⁶ Στην αυτοβιογραφία του, δημοσιευμένη με αναγραμματισμό του ονόματός του (Tradleg 1882, 216), ερανίζει και τη σχετική αγγελία που είχε στείλει σε αθηναϊκές εφημερίδες: «Άγγλος τελειόφοιτος του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου[;], διδάκτωρ της φιλολογίας, κάτοχος ων και της καθομιλουμένης, ζητεί παραδόσεις της τε Αγγλικής και Γερμανικής. Περισσότεραι πληροφορίες εις το γραφείον μας».

Γνωστές είναι επίσης οι μεταφράσεις του σε ορισμένα ποιήματα του Βιζυηνού, στο πλαίσιο της εγκωμιαστικής κριτικής του στις *Ατθίδες Αύραι* (*Attic Breezes*, όπως το αποδίδει) στο σοσιαλιστικό περιοδικό *To-Day* τον Μάιο του 1884 (Geldart 1884a, 391-397, Μπλάνας 2006, 54-55, Γκότση 2014, 336-337, Βαρελάς 2014, 86-87). Επίσης, άξιο αναφοράς είναι ένα εκτενές άρθρο του με τον τίτλο «Grecia Rediviva» που δημοσιεύτηκε το 1881 στο λονδρέζικο περιοδικό *Modern Review*. Εκεί διακρίνει κανείς τον τρόπο με τον οποίο τα σοσιαλιστικά πιστεύω του Geldart καθοδηγούν τον φιλελληνικό του λόγο. Άρθρο καταπέλτης εναντίον του τρόπου με τον οποίον οι Μεγάλες Δυνάμεις διαχειρίστηκαν το ελληνικό ζήτημα από το 1830 κι έπειτα, ενώ ο συντάκτης υποστηρίζει ότι τα βρετανικά δάνεια έχουν αποπληρωθεί και με το παραπάνω από τους κακοπαθημένους Έλληνες. Βυρωνικές μεταφράσεις στα ελληνικά και αποσπάσματα από δημοτικά τραγούδια πλαισιώνουν τον πολιτικό του λόγο. Το άρθρο μεταφράστηκε στα ελληνικά και δημοσιεύτηκε σε συνέχειες στην εφημερίδα *Τηλέγραφος* τον Μάρτιο του 1881 από κάποιον Π. Σ., φίλο του Geldart, τον οποίον δεν έχω καταφέρει να ταυτίσω.⁷

Αυτό είναι ένα πολύ σύντομο πορτρέτο του ιδιαίτερου τούτου Άγγλου, η πρώτη σχετική εργασία του οποίου, *The Modern Greek language in its relation to Ancient Greek* (1870), θα μας απασχολήσει εδώ. Πρόκειται για έργο στη γραμμή των νεοελληνικών γραμματικών του Γερμανού ελληνιστή F.W.A. Mullach (1856) και του E.A. Sophocles (1842),⁸ καθώς και της παράδοσης του πρώιμου *Συνοπτικού Παραλληλισμού ελληνικής και γραικικής ή απλοελληνικής γλώσσας*, του Jules David (1820). Ωστόσο, η εργασία του Geldart δεν μπορεί να ιδωθεί μόνο στο περιορισμένο πλαίσιο της γραμματικής, καθώς αποτελεί παράλληλα έναν οδηγό για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και κυρίως μια επιστημονική μελέτη για τη νέα ελληνική γλώσσα. Η εργασία αρθρώνεται γύρω από μια συλλογιστική που στα 1870 είχε καταστεί κοινός τόπος για τους Ευρωπαίους μελετητές της νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας: η νεοελληνική γλώσσα αποτελεί έναν παραμορφωτικό καθρέφτη της αρχαίας, όπως ακριβώς και οι κάτοικοι του νεοσύστατου ελλαδικού κράτους, ωστόσο οι συγγένειες είναι αδιαμφισβήτητες. Από εκεί και πέρα, η πολιτική και ιδεολογική σκευή του κάθε λογίου και του δικτύου στο οποίο ανήκε καθόριζε την προσέγγισή του και τη διαχείριση της κοινοτυπίας αυτής.

Η περίπτωση του Geldart παρουσιάζει ενδιαφέρον, διότι ο Άγγλος ποτέ δεν εξοβελίζει τον πολιτικό παράγοντα από την ανάλυσή του. Οι λόγοι που η νεοελληνική γλώσσα είναι παραμελημένη ερευνητικά σε σχέση με την αρχαία κατά τον ίδιο, είναι «η πολιτική ασημαντότητα του [ελληνικού] έθνους· η σκοτεινότητα [obscurity]⁹ της λογοτεχνίας του· η μικρή πρακτική ωφέλεια της γλώσσας του και τέλος η επικράτηση, ιδιαίτερα στην Αγγλία, του συστήματος της ερασμιακής προφοράς» (Geldart 1870, 3). Στη συνέχεια προσπαθεί να ανασκευάσει τα παραπάνω επιχειρήματα αξιοποιώντας τη θέση ότι η γνώση των νέων

⁷ Στο άρθρο αυτό οδηγήθηκα μελετώντας τις επιστολές που έχει συμπεριλάβει ο Geldart στο τέλος του έργου του *A Guide to Modern Greek* (1883, 258-273) ως παραδείγματα επιστολογραφίας για τον αναγνώστη που μαθαίνει ελληνικά. Στο πλαίσιο αυτό έχει παραλλάξει ή αποκρύψει τα ονόματα των αποδεκτών ή των αποστολέων, ωστόσο οι επιστολές αυτές περιέχουν πολύτιμες πληροφορίες για τη ζωή του Geldart στην Αθήνα και του κύκλου του.

⁸ Πρόκειται για έργα που συμβουλευτήκε ώστε να συντάξει το δικό του (Geldart 1870, vi).

⁹ Με την έννοια αυτή, ο Geldart αναφέρεται στην αλληγορική χρήση της γλώσσας και των λογοτεχνικών σχημάτων, τα οποία θα δυσκολευόταν να κατανοήσει κάποιος που δεν θα γνώριζε ελληνικά. Για την ερμηνεία αυτή της έννοιας της σκοτεινότητας βλ. Preminger Brogan (1993, 849-850).

ελληνικών είναι εξίσου σημαντική με τη γνώση των αρχαίων, καθώς η πρώτη οδηγεί πιο εύκολα στη δεύτερη. Δεκατρία χρόνια αργότερα στο έργο του *A Guide to Modern Greek* (Geldart 1883, viii) επεξεργάζεται περαιτέρω το επιχείρημα αυτό σημειώνοντας ότι μέσω των νέων ελληνικών φτάνει κανείς εύκολα στους Πατέρες της Εκκλησίας και στον Ξενοφώντα, όπως ακριβώς ένας Άγγλος του 19ου αιώνα μπορεί να κατανοήσει τον Spenser.

Ένας από τους τρόπους ανασκευής του ιδεολογήματος ότι τα νέα ελληνικά δεν έχουν καμία σχέση με τα αρχαία είναι για τον Geldart (1870, 138-177) η σκιαγράφηση της νεοελληνικής λογοτεχνικής ιστορίας σε ξεχωριστό κεφάλαιο και ο τονισμός της φιλολογικής και αισθητικής της αξίας. Το κεφάλαιο είναι διανθισμένο από αποσπάσματα των έργων που σχολιάζονται, όπως συνηθιζόταν σε αντίστοιχα τέτοια έργα. Η αφήγησή του δεν ξεφεύγει από τη γραμμικά και χρονολογικά εξελισσόμενη περιοδολόγηση: στην αρχή βρίσκονται τα Πτωχοπροδρομικά (σ. 138), κι έπειτα ακολουθεί ένα έμμετρα μεταφρασμένο απόσπασμα από την έμμετρη μυθιστορία του *Βέλθανδρου και της Χρυσάντζας* ως αντιπροσωπευτικό δείγμα των μεσαιωνικών μυθιστοριών (σ. 139-141). Τα λόγια του, μάλιστα, είναι εξαιρετικά κολακευτικά. Έπονται λίγα λόγια για τον Γεωργιλλά και τον Τριβώλη (σ. 141-141), ενώ μεγάλο μέρος αφιερώνεται στην *Ερωφίλη* και τον *Ερωτόκριτο* (σ. 143-151). Ο 18ος αιώνα εκπροσωπείται μόνον από τον Κοσμά τον Αιτωλό και τον Ρήγα (σ. 151-154), ενώ η αναλυτική αναφορά στον Κοραή και την εργογραφία του (σ. 154-156) εντάσσεται στο αφήγημα της εθνικής αφύπνισης του Γένους στα χρόνια του Διαφωτισμού (άνθηση τύπου, εκδόσεων, εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις), για να οδηγηθεί μέσω του Χριστόπουλου και των δημοτικών τραγουδιών, στην πνευματική αναγέννηση της Ελλάδας ως ανεξάρτητου έθνους-κράτους.

Πρόκειται για μια τυπική διαδικασία πανοραμικής ιστοριογράφησης της νεοελληνικής λογοτεχνίας από έναν «ξένο» με ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις. Ωστόσο, το υποψιασμένο μάτι δεν μπορεί να προσπεράσει αδιάφορα τις μεταφραστικές προσπάθειες του Geldart και ιδιαίτερα αυτή της *Ερωφίλης*. Κι αυτό γιατί είναι η πρώτη φορά που, έστω και λίγοι στίχοι της *Ερωφίλης*, μεταφράζονται έμμετρα στα αγγλικά και μάλιστα βρίσκονται πολύ κοντά στο πρωτότυπο, ενώ διατηρούν τη μουσικότητά του.¹⁰ Μόνον ο Ραγκαβής σε γαλλική του μελέτη (Rangabé 1854, 384-385), η οποία αποτέλεσε και τη βάση για τη μετέπειτα ιστορία του, είχε αποδώσει σε πεζό λόγο λιγοστά αποσπάσματα της *Ερωφίλης*. Και αυτό το έκανε αποκλειστικά για λόγους γνωστοποίησης του έργου στο γαλλικό κοινό, δίχως να διεκδικεί αισθητικές δάφνες. Να σημειωθεί εδώ ότι και για τον *Ερωτόκριτο* έχουμε δυο πληροφορίες για έμμετρη μετάφρασή του πριν το 1870, όχι στα αγγλικά αλλά στα γαλλικά και τα γερμανικά.¹¹

Ωστόσο, τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1870 ανήκουν δικαιωματικά στην τραγωδία του Χορτάτση. Το 1870 εκδίδεται η καταστατική εργασία του Conrad Bursian που προωθεί την έρευνα για την κρητική τραγωδία, ενώ στα 1873 ο Wilhelm Wagner ανακαλύπτει το κολοβό λατινογράμματο χειρόγραφο της *Ερωφίλης* (Καραθανάσης 1992, 46), το οποίο δυο χρόνια

¹⁰ Πλέον, η Rosemary E. Bancroft-Marcus (2013-2014) έχει μεταφράσει τα έργα του Χορτάτση στα αγγλικά σε ανομοιοκατάληκτο ιαμβικό στίχο (blank verse).

¹¹ Σώζεται η πληροφορία (Dumont 1871, 186-192) ότι ο λόγιος νομικός Félix D. Dehèque (1794-1870) είχε μεταφράσει στα γαλλικά ολόκληρο τον *Ερωτόκριτο* στα 1837. Το έργο παρέμεινε ανέκδοτο και σήμερα λανθάνει. Στα 1842 ο Γερμανός ελληνιστής Adolf Ellissen (1842, 358-383) μεταφράζει έμμετρα στα γερμανικά το απόσπασμα του Χαρίδημου, το οποίο και δημοσιεύει μαζί με εκτενή ανάλυση στο περιοδικό *Revue des Auslandes*.

μετά το εκδίδει ο Émile Legrand (1875). Η περίπτωση του Bursian δεν συνδέεται καθόλου με αυτή του Wagner και του Legrand, οι οποίοι συνεργάζονταν, ενώ ούτε η περίπτωση του Geldart σχετίζεται με τις παραπάνω εργασίες. Επομένως δεν μπορούμε να μιλάμε για συντονισμένη δράση και αυτό είναι, νομίζω, που καθιστά το ενδιαφέρον για την *Ερωφίλη* στα 1870 ένα γοητευτικό θέμα. Ήταν θέμα χρόνου απλώς, καθώς από τα τέλη της δεκαετίας του 1860 το ενδιαφέρον για τα παλαιότερα νεοελληνικά κείμενα είναι έντονο, ιδιαίτερα σε Γαλλία και Γερμανία.¹² Να μην ξεχνάμε ότι την ίδια εποχή εμφανίζεται ο Κωνσταντίνος Σάθας, ο πρώτος σχεδόν αποκλειστικά κρατικοδίαιτος ερευνητής του ελληνικού κράτους. Στο πλαίσιο αυτό, το έργο του Χορτάση έχει μπει πλέον σε ερευνητική τροχιά, όπως γενικότερα τα έργα της παλαιότερης δημόδους γραμματείας και της κρητικής λογοτεχνίας.¹³

*

Ο Geldart προλογίζει την *Ερωφίλη* ως το «σπουδαίο ελληνικό έργο του 17ου αιώνα» και βάζει τα δυνατά του να μεταφράσει ενδεικτικά δυο χωρία. Σημειώνει ότι η μετάφραση είναι πιστή στο πρωτότυπο και ότι κόντνε τον δεκαπεντασύλλαβο του πρωτότυπου κατά μια συλλαβή, εκτός από μια-δυο περιπτώσεις (Geldart 1870, 146). Συνολικά μεταφράζονται σαράντα δύο στίχοι από τον «Πρόλογο του Χάρου» και είκοσι επτά στίχοι από την αφιέρωση του Χορτάση στον Ιωάννη Μούρμουρη (Geldart 1870, 146-148), ενώ έχουν προηγηθεί οι στίχοι στο πρωτότυπο. Ο Geldart δεν μας γνωστοποιεί ποια έκδοση χρησιμοποιεί, αλλά τον 19ο αιώνα η τραγωδία έχει εκδοθεί μόλις τέσσερις φορές, συμπεριλαμβανομένης και της έκδοσης του Σάθα (1804, 1820, 1878, 1898).¹⁴ Φυσικά, πολύ πιθανό είναι να υπάρχουν και λανθάνουσες εκδόσεις. Τέλος, στις υποσελίδες σημειώσεις κάτω από τα ελληνικά αποσπάσματα ο Geldart συντάσσει ένα μικρό γλωσσάρι, το οποίο δεν είναι αποκλειστικά γνωστοποιητικό, καθώς προβαίνει σε ανάλυση χαρακτηριστικών ιδιοματικών τύπων και τους αντιπαραβάλλει με τους περισσότερο κοινούς (Geldart 1870, 143-146).

Το μέτρο που διαλέγει είναι σχετικά ασυνήθιστο για την αγγλική ποίηση της εποχής, κυρίως λόγω της παλαιότητάς του. Ο στίχος ονομάζεται «fourteneer» και είναι ιαμβικός δεκατετρασύλλαβος, στη συγκεκριμένη περίπτωση ομοιοκατάληκτος (ουσιαστικά, ο στίχος αποτελείται από δυο ιαμβικά επτάμετρα κώλα). Το μέτρο χρησιμοποιείτο συχνά στην αφηγηματική ποίηση των ελισαβετιανών χρόνων και ιδιαίτερα σε μεταφράσεις που επιθυμούσαν να αποδώσουν την αρχαιοελληνική και κυρίως λατινική προσωδία. Μετά την ελισαβετιανή εποχή το μέτρο χρησιμοποιείτο εξαιρετικά σπάνια, τουλάχιστον σε ενιαίο στίχο (Eastman 2008, 192).

Ο Geldart διαλέγει το μέτρο αυτό διότι επικουρεί καλύτερα την προσπάθειά του να αποδώσει τον δεκαπεντασύλλαβο – άλλωστε οι στίχοι στην αγγλική γλώσσα είναι συλλαβικά μικρότεροι από τον δεκαπεντασύλλαβο. Ως καλός γνώστης της παλαιότερης αγγλικής, αλλά και της κλασικής γραμματείας, κοίταξε στο παρελθόν και βρήκε τη λύση, η οποία μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις τον δικαιώνει αισθητικά και ρυθμικά. Αισθητή μπορεί να γίνει και μια σαιξπηρική αύρα. Να σημειωθεί εδώ, παρεκβατικά, ότι όταν την ίδια εποχή ο Δημήτριος

¹² Βλ. σχετικά Καραθανάσης (1992), Πολίτης (2012, 143-166), Μητσού (2016, 313-325), Κατσιγιάννης (2016, 135-144).

¹³ Βλ. σχετικά Κατσιγιάννης (2014).

¹⁴ Βλ. Αλεξίου – Αποσκήτη (2007, 73) και Κατσιγιάννης (2014, «Παράρτημα Ι»).

Βικέλας μεταφράζει τον *Ρωμαίο και Ιουλιέτα* και τον *Οθέλλο* (1876a, 164-169, 175, 178-179· 1876b, 219, 222), συγκρίνει διαρκώς στίχους των έργων του με αντίστοιχους του *Ερωτόκριτου* στις περισπούδαστες σημειώσεις του (Κατσιγιάννης 2014, 321-326). Όπως ο Βικέλας, έτσι και ο Geldart τοποθετεί τα έργα της Κρητικής Αναγέννησης στο οικείο τους περιβάλλον, αυτό της ευρωπαϊκής Αναγέννησης και του Μπαρόκ. Επομένως όταν ο Geldart καταπιάνεται με τη μετάφραση αποσπασμάτων της *Ερωφίλης*, κοιτάζει στα χρόνια της Αναγέννησης προκειμένου να εντοπίσει τα στιχουργικά του εργαλεία. Επιστρέφοντας στη μετάφρασή του, μπορεί οι δεκατετρασύλλαβοι που χρησιμοποιεί να είναι υπέρμετροι λίγες φορές, ωστόσο ο ρυθμικός τους βηματισμός είναι στιβαρός και εναργής. Ορισμένες φορές ο μεταφραστής παρακάμπτει στίχους, ενώ άλλες φορές τούς παραλλάσσει ή τους αλλάζει τη σειρά. Πρόκειται για λύσεις στο δύσκολο εγχείρημα της έμμετρης και ομοιοκατάληκτης απόδοσης.

Αξίζει να σχολιαστεί και η παρατήρηση του Geldart (1870, 148) σχετικά με τον τελευταίο στίχο από την αφιέρωση στον Μούρμουρη «*κι ό,τι νύκτα μεριμνώ χάνουνται την ημέρα*» (Αλεξίου – Αποσκήτη 2007, 91). Σημειώνει ότι ο στίχος τού θυμίζει τον στίχο από τον *Οιδίποδα Τύραννο* του Σοφοκλή «*ει τι νυξ αφή τούτ' επ' ήμαρ έρχεται*». Ενώ πιο πριν (Geldart 1870, 145) έχει αποφανθεί ότι η αφιέρωση του Χορτάτση φέρνει στον νου τον Δάντη ή τον Λουκρήτιο. Η προσέγγισή του στην κρητική τραγωδία προσδιορίζεται αποκλειστικά από τα καλά γράμματα των αρχαίων. Αυτό είναι το μόνιμο μέτρο σύγκρισης για τη νέα ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία, κατά τους Ευρωπαίους φιλόλογους και ελληνιστές –εν δυνάμει νεοελληνιστές–, σε ολόκληρο τον 18ο και 19ο αιώνα.

Λίγες σελίδες παρακάτω αποπειράται να μεταφράσει και τους πρώτους οκτώ στίχους του *Ερωτόκριτου* χωρίς την ίδια επιτυχία (Geldart 1870, 151). Στα 1870 πια, η κρητική λογοτεχνία έχει εξασφαλίσει μια θέση σε συνθετικότερες μελέτες για την ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας και γλώσσας, και μάλιστα μια θέση σημαντική ακόμα και σε περιφερειακές περιπτώσεις, όπως αυτό το ιδιαίτερο δίκτυο των βικτωριανών Άγγλων στα τέλη του 19ου αιώνα.

Με την περίπτωση του Geldart και τον ίδιο χρόνο τη μελέτη του Bursian, η *Ερωφίλη* γνωστοποιείται στο αγγλικό και το γερμανικό κοινό αντίστοιχα. Άλλωστε ο Geldart (1870, 143) σημειώνει ότι η *Ερωφίλη* είναι ένα άγνωστο («almost unknown» γράφει) έργο για το αγγλικό κοινό και είχε δίκιο. Και το πρώτο βήμα γνωστοποίησής του είναι κατά τον παραδοσιακό τρόπο με τον οποίον συστήνονταν τα κρητικά έργα –και όχι μόνο– τον 19ο αιώνα, ως μια μελέτη για τη γλώσσα, η οποία περιέχει και ένα κεφάλαιο-σχεδιάσμα ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Η ανάγκη για μια σύνθετη εικόνα πάντα υποσκέλιζε την ειδικότερη ματιά τον αιώνα αυτό, σε ό,τι αφορούσε τουλάχιστον τη χαρτογράφηση τής μόνιμα νεόκοπης νεοελληνικής λογοτεχνίας. Η σκιά των αρχαίων πάντα θα είναι παχιά, όπως άλλωστε υποδηλώνει και ο τίτλος του πονήματος του Geldart· νεοελληνική γλώσσα μεν, σε σύγκριση με την αρχαία δε. Παρ' όλα αυτά, οι λιγοστοί αυτοί μεταφρασμένοι στίχοι της *Ερωφίλης* στα αγγλικά είναι οι μοναδικοί, από όσο γνωρίζω, σε ολόκληρο τον 18ο και 19ο αιώνα.

Εύρημα μικροφιλολογικό ίσως να έλεγε κάποιος, καθώς ο Geldart ήταν μια *sui generis* περίπτωση: ένας σοσιαλιστής ουνίτης ιερέας που μελετούσε τα νεοελληνικά. Ένας ελάσσων που η ιδιαιτερότητά του τον έσπρωξε στα πιο ταπεινά χωράφια της νεοελληνικής γραμματείας κι όχι στις μαρμάρινες και μεγαλοπρεπείς αίθουσες της κλασικής φιλολογίας. Η περίπτωση

του ρίχνει φως στο όψιμο αυτό φιλελληνικό δίκτυο, το οποίο δεν διέπεται από τα τυπικά στοιχεία του οριενταλισμού. Εκκινεί από εκεί, αλλά ο Geldart τουλάχιστον προσπαθεί να τα ξεπεράσει και να δώσει έμφαση στη διαμορφούμενη εικόνα του «νεοέλληνα»· όχι τόσο ως ενός εξωτικού οθωμανικού φρούτου, που παραδόξως φέρει πάνω του σημάδια ενός παραμορφωμένου και ευτελισμένου προγονικού κλέους, αλλά ως ενός δυναμικού θεατή και παράλληλα μετόχου των ευρωπαϊκών πνευματικών τεκταινόμενων. Για τον Geldart (1870, 159), ο Χριστόπουλος και τα δημοτικά τραγούδια συγκρίνονται με τον Tennyson, η *Ερωφίλη* με τον Δάντη (Geldart 1870, 145), τα ελληνικά παραμύθια αντιπαραβάλλονται με αυτά του Andersen (Geldart 1884b, vi), και η «καθαρή ποίηση» του Βιζυηνού συγκρίνεται με αυτή του Schiller (Geldart 1884a, 392). Αν μη τι άλλο η συγκριτολογική αυτή ματιά, ανεξαρτήτως ακρίβειας, είναι άξια μελέτης και εμβάθυνσης.

Μετάφραση αποσπάσματος του «Προλόγου»

My visage fierce and pitiless, my dark and ghastly stare; The sickle which I carry; my fleshless bones and bare; The lightning, with the thunder claps that shake the air around, Forth bursting from the jaws of hell, and rending all the ground, These things may tell you who I am; it needs no words of mine:	5
Whoso but looks on me to-day, my name may soon divine. Yes, I am he whom all men hate, and call with one consent Hound-hearted, blind, and pitiless, whose soul can ne'er relent. I spare nor kings, nor potentates, the mighty of the earth, The master and the slave alike; in plenty or in dearth;	10
The young, the old, the great, the small, the simple and the wise, Whene'er I please I lay them low, never again to rise. Even in the flower of their youth their fleeting years I number; Glory and praise and fame I whelm in dark eternal slumber; The memory of righteous deeds swift to the winds I scatter;	15
The closest bonds that friendship knits, I sunder and I shatter; The fiercest heart I quickly tame, sage counsels I confound; Fair hopes I blight, and lofty thoughts lay even with the ground. And wheresoe'er my eyes are turned with fell destructive power, Whole countries sink, whole worlds decay, and vanish in an hour.	20
Where is the sovereignty of Greece; where is the wealth of Rome; Of mighty realms whilome the nurse, of wit the chosen home? How poor they dwell within the tomb, the dumb and voiceless dead, In some small corner of the earth, a sod above their head, Mere naked shades! Thrice wretched men! why do they behold	25
How day is dwindling after day, how soon their years are told? Yestreen ¹⁵ is passed, the day before has left no trace in sight;	

¹⁵ Σκωτσέζικος τύπος = yesterday evening.

To-day is reckoned but a span in yonder realms of night.
 Swift as the twinkling of an eye, I come and drag away
 My victim to the grave, and all without compassion slay. 30
 Beauty I quench, nor lovely face can draw from me a tear;
 To the meek I show no mercy, and the proud I do not fear.
 Who shun me, them I overtake; who seek me, then I fly:
 Unbidden at the wedding feast a frequent guest am I.
 Wretches! what ye would snatch escapes, and flies while scarce embraced; 35
 Your gathered wealth is scattered soon, and what ye build effaced;
 Your glory in a moment quenched, your riches like the dust
 Dispensed and gone; quick perishes the name for which ye lust;
 Left to the mercy of the sea, as 'twere with idle hand
 Inscribed upon the sounding shore, or in the drifting sand. 40

Μετάφραση αποσπάσματος της *Αφιέρωσης*

Thee have I chosen, Murmures, noblest and worthiest,
 Of orators most skilled and famed, of virtuous men the best;
 Thee have I chosen, that thy name my labours might adorn.
 And to thy ears full echo of thy own deserts be borne. 5
 For howsoe'er exalted, thou dost rise before my view,
 By so much do I know thee kind, and good and patient too.
 Far, far art thou from haughty mien, the proud world's atmosphere,
 The gloom from whence no warmth is born, nor light is sent to cheer,
 But smoke and vapour dank and thick fill all the region drear.
 Be thou the guide of all my way, that I may 'scape the blast 10
 Of wintry storm, and safely reach the longed-for bourne at last.
 Let tempest rage, let winds arise, let billows roar and swell,
 Yet while I keep before my eyes, that face I love so well,
 My one, my guiding star, no rocks shall ever work me harm;
 No breakers then shall touch me, nor stormy waves alarm. 15
 But if the greeting which I bring shall harpily chance to be
 More worthy of my rash resolve than it is worthy thee,
 Oh, blame my fortune for the fault, and not my will, I pray.
 My heart would ever fain be borne on soaring wings away,
 But Fortune casts it to the ground, and clips the pinions spread 20
 To raise me high as Helicon to some tall mountain's head;
 Even as they begin their flight and skim above the ground,
 Barren desire remains, as when I first was outward bound.
 And now in place of all she weened and hoped and showed and taught,
 Moving my soul to lofty flight upon the wings of thought, 25
 She builds me castles in the sand, and garden in the air;

* * * * *

Γίν' ὁδηγὸς τζῇ στράτας μου, νὰ φύγω τοῦ χειμῶνα
 Τζ' ἀνεμικαῖς, κ' ὡς πεθυμῶ ν' ἀράξω στὸ λιμῶνα,
 Γιατὶ ὅσαις θέλουν ταραχαῖς, κ' ἀνέμοι νὰ γερθοῦσι,
 Κ' ὅσα φουσκώσουν κύματα, στὸ βράχος δὲν μπορούσι
 Ποτέ τους νὰ μὲ ρίξουσιν, γ' ἀλλοιῶς νὰ μὲ ζημιώσου,
 Θωριῶντας μόν' ὡς Ἄστρο μου λαμπρὸ τὸ προσωπὸ σου.
 Κἂν εἶναι ἀποκόπησα²⁰ χάρισμα νὰ σου δώσω,
 Ἄξιο, καθὼς ἐτύχαινε, καλὰ²¹ δὲν εἶναι τόσο,
 Τζῇ Τύχης δὸς τὸ φταίσιμο, κῶχι τοῦ θελημάτου·
 Γιατὶ ψηλαῖς τζῇ πεθυμιαῖς πᾶσα καιρὸν ἐκράτου.
 Μὰ κείνη χάμαι τζ' ἔρριξε, καὶ τὰ φτερὰ ποῦ σῶνα
 Ὅς ὁρος νὰ μ' ἀναιβάσουσι ψηλὸ ποῦ τ' Ἑλικῶνα
 Μοῦ κόψ' ὄντ' ἀρχήσασιν καὶ χαμηλοπετοῦσα,
 Κή ὁρεξί μ' ἀπόμεινε μόνο; σὰν πρῶτας πλοῦσα.
 Κἀντὶς τὰ θάρρειε κ' ἔλπιζε, κ' ἔδειχνε, κ' ἔτασέ μου,
 Κεῖς τζ' οὐρανούς συχνότατα τὸ νοῦν ἀναιβαζέ μου,
 Μοῦ κτίζει πύργους 'στὸ γιὰλὸ περβόλια στὸν αἶρα
 Κ' ὅ, τι τὴν νύκτα μεριμνῶ, χάνεται τὴν ἡμέρα.

The following is an almost literal translation, in which, however, I have taken the liberty of shortening the metre by one syllable, except in one or two cases :—

'My visage fierce and pitiless, my dark and ghastly stare;
 The sickle which I carry; my fleshless bones and bare;
 The lightning, with the thunder claps that shake the air around,
 Forth bursting from the jaws of hell, and rending all the ground,
 These things may tell you who I am; it needs no words of mine:
 Whoso but looks on me to-day, my name may soon divine.

²⁰ ἀποκόπησα = ἔτλην: ἐτόλμησα, cf. κοτέω, κοτέομαι, κότος. The notions of wrath and daring are not far removed from each other. Compare μένος with its cognate words, and kindred varieties of meaning: *men* in Albanian means *batred*.

²¹ καλὰ = τάχα, ἴσως: so ἀγκαλὰ, ἀν καλὰ = εἰ καί: cf. German *wohl*, 'perhaps'; *obwohl*, 'although.'

MODERN GREEK LITERATURE.

147

Yes, I am he whom all men hate, and call with one consent
 Hound-hearted, blind, and pitiless, whose soul can ne'er relent.
 I spare nor kings, nor potentates, the mighty of the earth,
 The master and the slave alike; in plenty or in dearth;
 The young, the old, the great, the small, the simple and the
 wise,

Whene'er I please I lay them low, never again to rise.
 Even in the flower of their youth their fleeting years I number;
 Glory and praise and fame I whelm in dark eternal slumber;
 The memory of righteous deeds swift to the winds I scatter;
 The closest bonds that friendship knits, I sunder and I shatter;
 The fiercest heart I quickly tame, sage counsels I confound;
 Fair hopes I blight, and lofty thoughts lay even with the
 ground.

And wheresoe'er my eyes are turned with fell destructive power,
 Whole countries sink, whole worlds decay, and vanish in an hour.
 Where is the sovereignty of Greece; where is the wealth of
 Rome;

Of mighty realms whilome the nurse, of wit the chosen home?

'How poor they dwell within the tomb, the dumb and voiceless
 dead,

In some small corner of the earth, a sod above their head,
 Mere naked shades! Thrice wretched men! why do they not
 behold

How day is dwindling after day, how soon their years are told?
 Yestreen is passed, the day before has left no trace in sight;
 To-day is reckoned but a span in yonder realms of night.
 Swift as the twinkling of an eye, I come and drag away
 My victim to the grave, and all without compassion slay.
 Beauty I quench, nor lovely face can draw from me a tear;
 To the meek I show no mercy, and the proud I do not fear.
 Who shun me, them I overtake; who seek me, them I fly:
 Unbidden at the wedding feast a frequent guest am I.
 Wretches! what ye would snatch escapes, and flies while scarce
 embraced;

Your gathered wealth is scattered soon, and what ye build effaced;
 Your glory in a moment quenched, your riches like the dust
 Dispersed and gone; quick perishes the name for which ye lust;
 Left to the mercy of the sea, as 'twere with idle hand
 Inscribed upon the sounding shore, or in the drifting sand.'

'Thee have I chosen, Murmures, noblest and worthiest,
 Of orators most skilled and famed, of virtuous men the best;
 Thee have I chosen, that thy name my labours might adorn,
 And to thy ears full echo of thy own deserts be borne.
 For howsoe'er exalted, thou dost rise before my view,
 By so much do I know thee kind, and good and patient too.
 Far, far art thou from haughty mien, the proud world's atmosphere,
 That gloom from whence no warmth is born, nor light is sent to cheer,
 But smoke and vapour dank and thick fill all the region drear.
 Be thou the guide of all my way, that I may 'scape the blast
 Of wintry storm, and safely reach the longed-for bourne at last.
 Let tempest rage, let winds arise, let billows roar and swell,
 Yet while I keep before my eyes, that face I love so well,
 My one, my guiding star, no rocks shall ever work me harm;
 No breakers then shall touch me, nor stormy waves alarm.
 But if the greeting which I bring shall haply chance to be
 More worthy of my rash resolve than it is worthy thee,
 Oh, blame my fortune for the fault, and not my will, I pray.
 My heart would ever fain be borne on soaring wings away,
 But Fortune casts it to the ground, and clips the pinions spread
 To raise me high as Helicon to some tall mountain's head;
 Even as they begin their flight and skim above the ground;
 Barren desire remains, as when I first was outward bound.
 And now in place of all she weened and hoped and showed and taught,
 Moving my soul to lofty flight upon the wings of thought,
 She builds me castles in the sand, and gardens in the air;
 And what by night I meditate, day finds no longer there.'

This last line seems suggested by the Sophoclean verse—

εἴ τι νῦν ἀφ᾽ ἡμᾶρ ἐπ' ἡμᾶρ ἔρχεται.

The next writer we shall notice is Franciscus Scuphos, born in Cydon in Crete, and educated in Italy, in 1669 professor at the Greek school in Venice, author of a work on Rhetoric 1681, from which we quote the following example to show how completely the rhetoric of the ancients continues to live in the oratory of modern Greece:—

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Στυλιανός Αλεξίου – Μάρθα Αποσκήτη (2007), *Ερωφίλη τραγωδία Γεωργίου Χορτάτση*, Αθήνα.
- Λάμπρος Βαρελάς (2014), *Μετά θάρρους ανησυχίαν εμπνέοντος. Η κριτική πρόσληψη του Γ. Μ. Βιζυηνού (1873-1896)*, Θεσσαλονίκη.
- Σπυρίδων Δε Βιάζης (1911), «Ανέκδοτος Φιλολογική Επιστολή του Ιουλίου Τυπάλδου», *Παναθήναια*, τ. ΚΒ΄, 236-244.
- Σπυρίδων Δε Βιάζης (1912), «Ανέκδοτος Φιλολογική Επιστολή του Ιουλίου Τυπάλδου», *Παναθήναια*, τ. ΚΓ΄, 14-16.
- Δημήτριος Βικέλας (1876a), *Σαικσπήρου Τραγωδίαι. Εκ του αγγλικού μεταφρασθείσαι υπό Δημητρίου Βικέλα. Μέρος Α΄. Ρωμαίος και Ιουλιέτα*, Αθήνα.
- Δημήτριος Βικέλας (1876b), *Σαικσπείρου Τραγωδίαι εκ του Αγγλικού μεταφρασθείσαι παρά Δημητρίου Βικέλα. Μέρος Β΄. Οθέλλος*, Αθήνα.
- Γεωργία Γκότση (2014), «Αναγινώσκονται, κρίνονται και εκτιμώνται –να το είπωμεν;– περισσότερο ή εν Ελλάδι: Νέα στοιχεία για την πρόσληψη του Γ. Μ. Βιζυηνού στην Αγγλία, 1883-1896», *Πόρφυρας*, 150 (Ιανουάριος-Μάρτιος), 327-342.
- Γεωργία Γκότση (2015), «Elizabeth Mayhew Edmonds: Η ελληνική πεζογραφία στην αγγλική μεταφραστική σκηνή», *Σύγκριση/Comparaison*, 25, 23-60.
- Γεωργία Γκότση (2016), «Οι Νεοέλληνες στον καθρέφτη του ξένου: Συμβολή στη μελέτη των ελληνο-βρετανικών πολιτισμικών δικτύων, 1870-1900», Άννα Ταμπάκη, Ουρανία Πολυκανδριώτη (επιμ.) *Ελληνικότητα και Ετερότητα. Πολιτισμικές διαμεσολαβήσεις και «εθνικός χαρακτήρας» στον 19ο αιώνα*, τ. Α΄, Πρακτικά Συμποσίου, Αθήνα, 95-116.
- Γεωργία Γκότση (2017), «Η Ε.Μ. Edmonds και ο αθηναϊκός περιοδικός τύπος», *Μικροφιλολογικά*, 41, Άνοιξη, 7-13.
- Αθανάσιος Καραθανάσης (1992), *Η αρχή των νεοελληνικών σπουδών. Πενήντα τρία σχολιασμένα γράμματα του Wagner στον Legrand*, Θεσσαλονίκη.
- Αλέξανδρος Κατσιγιάννης (2014), *Η δεξίωση της Κρητικής Λογοτεχνίας από τον ελληνικό και ευρωπαϊκό κριτικό λόγο του 19ου αιώνα. Από την «παραλογοτεχνία» στον εθνικό λογοτεχνικό κανόνα*. Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Αλέξανδρος Κατσιγιάννης (2015), «Ξένος ή δικός μας; Κριτικοί και αναγνώστες του Ερωτόκριτου τον 19ο αιώνα», Στέφανος Κακλαμάνης (επιμ.), *Ζητήματα ποιητικής και πρόσληψης του Ερωτοκρίτου*, Σητεία, 363-416.
- Μαριλίζα Μητσού (2016), «Δίκτυα (νεο)ελληνιστών και πολιτισμικές μεταφορές στα τέλη του 19ου αι. Karl Krumbacher, Émile Legrand, Ν. Γ. Πολίτης», Ulrich Moennig (επιμ.), «... Ως αθύρματα παιδας». *Eine Festschrift für Hans Eideneier*, Βερολίνο, 313-325.
- Γιώργος Μπλάνας (2006), «Προλεγόμενα στο έργο “Αττίδες Αύραι”», *Γεώργιος Βιζυηνός, Αττίδες Αύραι*, Αθήνα, 13-16.
- Γιάννης Παπαθεοδώρου (2005), *Παρουσίαση Γραμματολογιών ΝΕΛ. Μια περιδιάβαση στο χώρο της Γραμματολογίας και Ιστοριογραφίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (19ος-20ός)*, ηλεκτρονική έκδοση: <http://www.greek-language.gr/greekLang/literature/studies/grammatologies/guide.html>
- Αλέξης Πολίτης (2012), «Από τον Φωριέλ στην Ιουλιέτα Λαμπέρ-Αδάμ: Η παρουσία της ελληνικής λογοτεχνίας στα γαλλικά γράμματα», Ευάγγελος Χρυσός, Christophe Farnaud (επιμ.), *Πρακτικά Συνεδρίου Ελλάδα και Γαλλία τον 19ο αιώνα*, Αθήνα, 143-166.
- Π. Σ. (1881), “Grecia Rediviva”, *Τηλέγραφος*, αρ. 1626 (5 Μαρτίου), 1-2, αρ. 1627 (6 Μαρτίου), 2-3.
- Μαριάννα Δ. Χριστοπούλου (2012), *Ο Ιωάννης Γεννάδιος και η διαμόρφωση της εθνικής πολιτικής της Ελλάδας (1871-1918)*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

- [Ανυπόγραφο] (1881), "Rules of the Society for the Promotion of Hellenic Studies", *The Journal of Hellenic Studies*, τ. Α', 1880, ix-xiv.
- Semele Assinder (2012), *Greece in British Women's Writing, 1866-1915*, Διδακτορική Διατριβή, University of Cambridge.
- Rosemary E. Bancroft-Marcus (2013-2014), *Georgios Chortatsis: Plays of the Cretan Renaissance*, 2τ., Oxford.
- Conrad Bursian (1870), "Erophile, vulgaergriechische Tragoedie von Georgios Chortatzes aus Kreta", *Abhandlungen der Kaiserlichen Saeschlichen Gesellschaft der Wissenschaften*, XII, Leipzig, 549 κε.
- Byron (²1812), *Childe Harold's Pilgrimage. A Romaunt*, London.
- Jules David (1820), *Συνοπτικός παραλληλισμός της ελληνικής και γραικικής ή απλοελληνικής γλώσσας*, Παρίσι.
- Platon E. Drakoules (1897), *Neohellenic Language and Literature. Three Lectures Delivered at Oxford in June 1897*, Oxford.
- Albert Dumont (1871), "Notice sur la vie et les travaux de M. F. D. Dehèque", *La Revue Politique et Littéraire*, έτος Α', αρ. 8, 186-192.
- Nathaniel Z. Eastman (2008), "Fourteeners" [λήμμα], Michelle M. Sauer (επιμ.), *British poetry before 1600*, New York, 192.
- Adolf Ellissen (1842), "Charidimos. Fragment aus dem kretensischen Gedichte Rhotókritos von Vizenos Kornáros", *Revue des Auslandes, Monatsschrift*, τ. Β', 358-383.
- Cornelius C. Felton (1856), *Selections from Modern Greek writers in prose and poetry with notes*, Cambridge.
- Edmund. M. Geldart (1870), *The Modern Greek Language in its relation to Ancient Greek*, Oxford.
- Edmund. M. Geldart (1883), *A Guide to Modern Greek*, London.
- Edmund. M. Geldart (1884a), "Attic Breezes", *To-Day*, τ. 1, αρ. 5 (Μάιος 1884), 391-397.
- Edmund. M. Geldart (1884b), *Folk-Lore of Modern Greece. The tales of the people*, London.
- John C. Hobhouse (²1825), *A Journey through Albania and other provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople*, τ. Α', London.
- William Martin Leake (1814), *Researches in Greece*, London.
- Émile Legrand (1875), *Érophile. Tragédie en cinq actes de Georges Chortatzis. Texte du Manuscrit Autographe du Poète*, Paris.
- Émile Legrand (1877), "Histoire littéraire de la Grèce moderne", *Revue Critique d'histoire et de littérature*, αρ. 41 (13/10/1877), 218-223.
- Friedrich W. A. Mullach (1856), *Grammatik der griechische Vulgarsprache*, Berlin.
- Rudolf Nicolai (1876), *Geschichte der neugriechischen Literatur*, Leipzig.
- Alex Preminger – T. V. F. Brogan (επιμ.) (1993), *The new Princeton Encyclopedia of poetry and poetics*, Princeton.
- Alexandre R. Rangabé (1854), "Esquisses de littérature grecque moderne", *Le Spectateur De L'Orient*, 11, (26 Ιανουαρίου -7 Φεβρουαρίου), 380-390.
- Alexandre R. Rangabé (1877), *Précis de l'histoire littéraire de la Grèce moderne*, τ. Α' και Β', Paris 1877.
- Alexandre R. Rangabé – Daniel Sanders (1882), *Geschichte der Neugriechischer Litteratur*, Leipzig.
- David Roessel (2012), *In Byron's Shadow: Modern Greece in the English & American Imagination*, Oxford.

Evangelinus A. Sophocles (1842), *Romaic Grammar, accompanied by a Chrestomathy with a Vocabulary*, Hartford.

Graham Storey (1992), *A preface to Hopkins*, London-New York.

C. W. Sutton. (1890), "Edmund Martin Geldart" [λήμμα], *Dictionary of National Biography*, τ. 21, New York-London, 111-112.

Nitram Tradleg [Martin Geldart] (1882), *A Son of Belial. Autobiographical sketches*, London.